

Розповідь сновидінь: цінність сновидіння та спільного поділу сновидінь у стосунках. Частина II: практика груп-аналітичного підходу до спільних сновидінь

Робі Фрідман
Group Analysis 00(0)

Після опису комунікативних і реляційних характеристик сновидіння та спільного поділу сновидінь у Частині I, у Частині II я пропоную поглиблене опрацювання клінічного прикладу з груп-аналітичної групової терапії, описуючи групову роботу зі сновидінням. Буде підкреслено унікальність груп-аналітичного підходу як до змісту сновидіння, так і до його комунікативного аспекту. Запити на контейнерування структурують стосунки й учасників та мають бути опрацьовані в межах дискурсу «розповіді сновидіння».

Ключові слова: розповідь сновидіння, сновидіння, цикл сновидіння, трансперсональна комунікація, колективні травні процеси.

Практика груп-аналітичного підходу до спільних сновидінь – виклики

Я йшла вулицею оголена, на мені були лише мої найгірші труси. Мені було нестерпно соромно. Чоловік, у якого я благала про допомогу очима, закинув мене собі на плече, немов мішок, і мав намір зґвалтувати мене в провулку. У сновидінні я помітила, як майже знепритомніла від страху. Потім він на мить залишив мене в кімнаті, бо я була для нього надто важкою, і я сховалася.

[Це фрагмент клінічного прикладу групової терапії, поданого в Частині I (Friedman, 2024).]

Хоча підхід «спершу особисте» здається розсудливим і природним, таким, що полегшує роботу, на практиці необхідно подолати певні труднощі. Потрібно створити умови, які дадуть змогу учасникам ділитися своїми сновидіннями, а слухачам – виявляти спонтанний резонанс і дзеркалення. Розгортання вільнішого комунікативного процесу в групі залежить від багатьох чинників, зокрема від безпеки поділу сновидінь і реагування на них без ризику стати об'єктом внутрішнього чи зовнішнього осуду. Це, своєю чергою, залежить від здатності учасників контейнерувати сновидіння та їхній зміст, що викликає тривогу й заздрість. Іноді в групі доводиться повільно змінювати «матрицю основи», тобто «усталену історію та вживані норми», аби група стала здатною прийняти плоди несвідомої креативності. Я був свідком культури сновидіння серед корінних народів Бразилії, де малі діти регулярно відкрито ділилися своїми сновидіннями з радістю старійшин громади. Я також описував подібний досвід із малюками, яких щоранку просили розповідати свої сновидіння (Ram, 1997).

Сновидці та ті, хто слухає сновидіння, – те, що Гротштайн назвав «сновидцями, які сновидять сновидіння», – мають навчитися витримувати певний ступінь невизначеності у сновидінні, так само як і можливий напівсвідомий зв'язок зі змістом сновидіння. Хоча успішна робота з цими передумовами потребує часу, вона допомагає встановлювати контакт зі складним матеріалом, опрацьовуючи його, а не розщеплюючи.

Терапевтам також необхідно адаптуватися до позиції «спершу особисті відгуки». Груп-аналітичний підхід Фукса (1973) дистанціюється від центральності інтерпретації¹ сновидінь у психоаналітичному підході, де замасковані елементи сновидіння мають бути зроблені свідомими. Деякі групові терапевти відчують, ніби підхід «спершу особисті відгуки» «позбавляє» їх інтерпретативної функції. Самодецентрувальний терапевт (Friedman, 2018a) має пропрацювати власні потреби бути в центрі, щоб не піддатися спокусі «пірнаючих інтерпретацій» (Foulkes, 1975: 117).

Сновидіти «для когось іншого» також нелегко прийняти. Для частини учасників групи глибокі й неконтрольовані зв'язки між індивідами та суспільством є лякаючими. Така близькість може переживатися як залежність або як болісно оголювальна. Як ми побачимо, не завжди легко прийняти, що поділене є не лише особистим насильницьким сновидінням, а й інформацією про колективну загрозу та її потребу в опрацюванні.

Показовим прикладом є сновидіння аналітика про агресію пацієнта²: незабаром після поділу сновидіння сновидець усвідомив, що йдеться не лише про індивідуальне насильство пацієнта, а й про стосунок, у якому потужне насильство було збурене як у сновидця, так і в протагоніста сновидіння. Робота зі сновидіннями навчає нас, що повне розщеплення між жертвою та агресором трапляється рідко, і що насильницькі почуття часто можуть проявлятися в обох. Сновидець намагався «перетравити», де саме локалізується загроза у стосунку між терапевтом і його пацієнтом.

Сновидіння у стосунках: екскурс у поняття локації у сновидіннях і стосунках

Це дає змогу пов'язати *локацію* – центральне поняття групового аналізу – з практикою розуміння та роботи зі сновидінням і розповіддю сновидінь. Фукс, на відміну від традиційного медичного підходу, вважав, що психопатологію не слід шукати виключно в індивіді, оскільки психічне страждання має свою *локацію* у стосунках (1975; див. також Nitzgen, 2010; Friedman, 2007). Відтак патогенні тривоги, ненависть та багато інших неконтейнерованих емоцій не обов'язково залишаються інкапсульованими в інтрапсихічному вимірі, а переміщуються «між» індивідами. Однією з причин цього є трансперсональна комунікація, яка взаємно впливає на пов'язаних між собою осіб, надаючи складним емоціям *локацію* у просторі між стосунками. Так само, як психопатологія може мати свою *локацію* не винятково в індивіді, а між пов'язаними людьми (Friedman, 2007; Friedman and Seidler, 2022), опрацювання складних емоцій переміщується від одного сновидця до іншого.

Це друге застосування поняття *локації* – поза межами психопатології, у сфері травної (digestive) функції сновидінь і сновидіння – є плідним розширенням. Подібно до того, як насильство мало *локацію* не лише в пацієнті, а переміщувалося між членами терапевтичної діади, створюючи реляційну подію, – так само «*локація* перетравлення» складних емоцій переміщувалася між «партнерами».

¹ Див. Частина 1.

² Див. Частина 1.

Ця рухлива «локація» між пов'язаними людьми допомагає зрозуміти цикл сновидіння. Емоційне перетравлення рухається від групи до індивідуального сновидця, далі – до внутрішньої групи, а потім знову повертається у стосунки, щоб бути опрацьованим зовнішньо. У прикладі з Частини I локація опрацювання заздрості доньки не обмежувалася лише сновидінням матері, оскільки, поділившись своїм сновидінням, вона перемістила локацію його опрацювання між собою та донькою. Поняття локації ставить під сумнів переконання, що сновидіння є «симптомами» інтрапсихічних конфліктних динамік. Я вважаю, що сновидіння є носіями, які подорожують циклом сновидіння між численними станціями опрацювань, що мають свої локації в різних реляційних конфігураціях.

Практика роботи зі сновидіннями: як співтворити груповий розум, спільний для всіх учасників, включно з ведучим

Позиція «спершу особисті відгуки» означає, що слухачів сновидіння заохочують насамперед дозволити собі бути особисто зворушеними сновидінням і відгукнутися на нього «ніби це було твоє власне сновидіння». Я можу сказати в групі: «Якби це було твоє власне сновидіння, як би воно торкнулося тебе (особисто)?». Деяким новим учасникам у групі потрібно навчитися дозволяти собі приймати сновидіння, замість того щоб відкидати його. Зазвичай підхід «спершу особисті відгуки» інтуїтивно добре зрозумілий учасникам групи, передусім тому, що увага та спонтанні реакції на сновидіння переживаються ними як «повторне проживання сновидіння». Однак, так само як і з іншими аспектами життя групи (наприклад, сетинг, мова, межі щодо агресії тощо) з підходом «спершу особисті відгуки» учасників також потрібно спочатку познайомити. Для деякого це може вимагати зміни ментальної установки, оскільки матриця сновидіння в нашій культурі набула виключно інтерпретативного характеру³, витіснивши те, що впродовж тисячоліть було більш особистісно-відгуковим підходом до сновидінь. Групи виявляються напрочуд швидкими у повторному засвоєнні більш відгукового й колективного бачення того, як взаємодіяти із занепокоєннями в реляційних фігураціях⁴.

Груповий аналітик має навчитися застосовувати «інтеракційний тайм-аут», щоб обирати між власною потребою інтерпретувати, здатністю особисто резонувати та довірою до трансперсонального обміну між учасниками під час значущої групової події (такої як спільне сновидіння). «Усвідомлення прихованої комунікації й навчання користуватися трансперсональною комунікацією подібне до того, як дати NVD⁵ людині, що стоїть у темряві, – тоді вона отримує змогу “бачити” і інших, і саму себе. Це підсилене бачення забезпечує розуміння соціального простору» (Friedman, 2015: 47). Груп-аналітична група є соціальним простором, у якому учасники, включно з ведучим, дедалі більше навчаються довіряти власним (неінтерпретативним) трансперсональним відгукам. Це може бути ніколи не обговорюваним, базовим груп-аналітичним підходом до міжособистісного розуміння, але він має відомі наслідки для інтервенцій ведучого.

³ Прекрасно описано в книзі *Тлумачення сновидінь* Артемідора з Далдії – грецького тлумача сновидінь на ринку, майже 2000 років тому.

⁴ Фігурація репрезентує «мережу взаємозалежностей, сформовану між людьми й такою, що їх поєднує; тобто структуру взаємно зорієнтованих і залежних осіб» (Elias, 1939: 249).

⁵ Night Vision Device – прилад нічного бачення.

Чи є ведучі обов'язково частиною взаємного обміну в групі? Терапевти різняться за ступенем саморозкриття в групах (і в індивідуальній роботі). Тут навряд чи існує однозначна відповідь, окрім пропозиції досліджувати мотивації власного саморозкриття.

Я особисто не стаю частиною взаємного обміну в групі, якщо не впевнений, що це буде на користь групі. Водночас дозвіл собі на короткий час перебувати у своїй природній функції як одного з «сновидців, які сновидять сновидіння», допомагає мені залишатися близьким до сновидця, відчувати надмірні афекти, які були наснені, і стримувати те, що я вважаю передчасними інтерпретаціями. Завжди є час повернутися до сновидіння – навіть після багатьох сесій – щоб залучитися до того, що залишилося не доторканим. Це дає змогу інтерпретації не з'являтися коштом групового дискурсу й може бути дуже корисним.

Чому працює моє вже згадане емпіричне правило в роботі зі сновидіннями – «там, де є контейнер, сновидіння будуть розповідатися» (Friedman, 2002)? Контейнер не лише «магічно» заохочує пам'ять про сновидіння та їх розповідь. Я вважаю, що у функціонуючій малій групі існує «обіцянка неприйняття відторгнення» (Friedman, 2018) – центральний, несвідомий принцип належності до сім'ї. Дослідження показують, що ставлення сімей до сновидінь і способи їх комунікації впливають на пам'ять про сновидіння та готовність ділитися ними протягом усього життя (Friedman, 2006). Сім'ї різняться за здатністю надавати маленькій дитині можливість бути свідком поділу сновидінь або заохочувати її розповідати власні сновидіння. Було опитано 90 жінок і 90 чоловіків щодо культури поділу сновидінь у їхніх батьківських, а також у їхніх власних сім'ях. Дослідження чітко показало, що зростання в сім'ях, які виявляють інтерес до сновидінь своїх дітей, полегшує і запам'ятовування, і розповідь сновидінь. Ведучий груп-аналітичної групи часто сприяє створенню атмосфери відкритого прийняття для поділу сновидінь і толерантності до невизначеності, яка нерідко викликає тривогу та водночас відкриває рефлексивну можливість для свідомих і несвідомих емоцій.

Отже, після слухання сновидіння настає момент допомогти слухачам зустріти поділене сновидіння «ніби це було твоє власне сновидіння». Це також питання «що в цьому сновидінні є від мене?» і «що в цьому сновидінні – для мене?». Далі, найчастіше, у відповідь на особисті та колективні аспекти сновидіння розпочинається особистісна й менш захисна зустріч. Захоплює те, як сновидці, здається, тимчасово почуваються добре, коли їхнє сновидіння перестає належати лише їм, а стає «сновидінням усіх», тобто таким, із яким емоційно пов'язується майже кожен. Я часто чую, що багато хто переживає ці моменти як співпрацю – трансцендентальний і кульмінаційний момент групової роботи. Люди можуть почуватися безмежними, пов'язаними з колективною пам'яттю групи, і нерідко трапляється, що ідентичність сновидця розчиняється в «анонімності». Для мене це ті моменти, коли я відчуваю «груповий розум» (Foulkes, 2004).

У моєму клінічному досвіді сновидіння зазвичай переживаються сновидцем як такі, що мають подвійну прив'язаність: одну – пов'язану з взаємодією з іншими та колективним занепокоєнням, і ще одну – пов'язану з приватним життям. Якщо група не робить цього сама, після фази колективного привласнення сновидіння я сприяю певному «повторному привласненню» сновидіння самим сновидцем. Я можу запитати сновидця, що він або вона бере для себе з цього процесу; інколи можу запропонувати,

щоб сновидець «забрав сновидіння назад». Я не можу пригадати жодного випадку, коли б сновидець не повідомляв про сильне відчуття того, що значуща частина групових відгуків дала йому унікальне переживання зрозумілості. Сновидці мають мати змогу опрацьовувати ті відгуки, які з ними резонують. Я часто бачу, що після такої «особистої» роботи розгортається друга фаза групового дискурсу, коли інші долучаються, звертаючись до подальших групових і особистих аспектів.

«Колективні занепокоєння», що мають локацію між включенням і відкиданням

Люди, які за своєю природою є взаємозалежними, мають постійну потребу позиціонувати себе на соціальному континуумі, що простягається від включення до відкидання. Людські сновидіння, універсально, здається, зосереджені на довічній подорожі між включенням і відкиданням у «суспільстві індивідів» (Elias, 1939). Зміст сновидінь нагадує нам про екзистенційну важливість того, щоб бути «всередині» або «поза» (Schutz, 1966). Це також може бути пов'язано з принципом, згідно з яким «включення лікує, тоді як відкидання робить хворим» (Friedman, 2018a: 5).

Сновидіння не лише інформують нас про соціальну травму та соціальну славу, а й намагаються впоратися з міжособистісним позиціонуванням. Відтак зміст сновидінь домінантно зосереджений навколо питання нашої соціальної локації, яке має екзистенційне значення. Маніфестна присутність або відсутність «груповості» у сновидінні є складною, багаторівневою, мультисуб'єктною реляційною подією. Сновидіння несвідомо запитують контейнерування та вплив, а сновидіння без маніфестно наснених людей може прагнути стосунків із групою. Саме тому терапевтично доцільніше встановлювати особисті зв'язки зі сновидінням, яке було розповідане, використовуючи трансперсональну чутливість, а не відкидати його на підставі маніфестної кількості людей у сновидінні. Прагнення не відкидати навіть найскладнішу чи найсоромітнішу комунікацію, вочевидь, було засадничим психоаналітичним підходом Фрейда до сновидінь і залишається чинним і для групового аналізу.

Я розглядаю це як серцевину груп-аналітичного підходу до сновидінь.

Приклад із терапевтичної групи

У моїй повільно відкритій, щотижневій терапевтичній групі сталася суперечка між чотирма учасниками. D щойно покинув її коханець, і вона почувалася тяжко пораненою.

А – до D: У тебе складне минуле, але ти не можеш від нього втекти.

В (чоловік) – до D: Ти весь час хотіла піти від свого хлопця, але лише тепер, коли він пішов, ти так гостро це переживаєш.

С – до D: Я більшу частину життя була жертвою; тепер я краще вмію обирати бути більш агресивною сама.

D лише плакала. Уперше група не «взяла її на руки» й не підтримала.

Наступної ночі D наснилося сновидіння, яке вона розповіла на наступній груповій сесії, невдовзі після її початку:

Я йшла вулицею оголена, на мені були лише мої найгірші труси. Мені було нестерпно соромно. Чоловік, у якого я благала про допомогу очима, закинув мене собі на плече, немов мішок, і мав намір згвалтувати мене в провулку. У сновидінні я помітила, як майже знепритомніла від страху. Потім він на мить залишив мене в кімнаті, бо я була для нього надто важкою, і я сховалася.

Після слухання сновидіння в групі запала тиша. Ця група вже навчилася не інтерпретувати розповідане сновидіння одразу, а спершу ділитися власним резонансом – «ніби це було твоє власне сновидіння»⁶. З мого досвіду, використання власного досвіду для повторного проживання сновидіння є оптимальним для дзеркалення найглибших, не обговорюваних і майже невимовних емоційних шарів. За дві хвилини група починає реагувати.

А: Я могла б просто накричати на тебе – і я кричала б і в провулку теж.

Е: Те, що тобі наснилося, майже сталося зі мною на вечірці. Але я сказала чоловікові: обережно, я викличу поліцію.

Учасники також реагували спогадами про виключення та відкидання у стосунках; інші – соромом і почуттям провини через те, що не були емпатійними під час попередньої сесії, де прозвучав глибокий біль D через розрив із хлопцем. Здавалося, що, розповідаючи своє сновидіння, D водночас поділилася і своїм свідомим, і несвідомим реляційним світом, а також «інфікувала» групу своїм глибинним відчуттям небезпеки. Здавалося, що ніщо і ніхто в групі не здатні її захистити. Реляційний патерн групи з D був дефіцитарним розладом стосунку (Friedman, 2007) – патологічним стосунком між особою або підгрупою, які хронічно переживають себе як слабку й потребуєму жертву, тоді як група – сильна й допоміжна – «дає» дефіцитарним і слабким членам.

У наведеному прикладі під час попередньої сесії «ті, хто дають», уже відмовилися від автоматичної допомоги D – слабкій сновидиці – коли вона поділилася розривом із хлопцем. У той момент, замість підтримки, вони, доволі несподівано, розкритикували її дисфункційний інтеракційний патерн. Ця реляційна криза змінила автоматизм комунікації в групі, адже тепер і «сильні» дозволили собі ділитися власними труднощами в минулих і теперішніх ролях. Цікаво, що їхня глибока ідентифікація з D тривала, адже багато хто говорив про небезпеку власного тіла – зазвичай характерну саме для D. Цей заразливий трансперсональний вплив, який раніше *формував* партнерство групи зі сновидицею, на короткий, але значущий момент призупинився, позбавивши D – і, здається, усіх нас у групі – захисту звичного «одягу». Усі, включно зі мною, почувалися захисно. Досить довго я не чувався достатньо безпечно, щоб говорити або запитувати, ким міг бути чоловік у сновидінні, навіть попри цікавість. Групова матриця боролася зі слабкістю, страхом і жертвністю.

Однак за деякий час комунікація в групі покращилася, і *колективне занепокоєння* стало очевидним у процесі опрацювання сновидіння. В наважився ідентифікуватися з нападником, який, замість того щоб інтерпретувати її погляди як потребу в захисті, побачив у них сексуальне запрошення. Це допомогло мені відчути тягар того, що я був монополізований тривогою та жертвністю сновидиці. В продовжив ділитися з групою тим, наскільки заплутливими для нього часто бувають жіночі прохання про захист. Ще одним відгуком до D стало усвідомлення того, що їй ніколи не вдавалося досягти чіткого й відкритого стосунку з чоловіком. Уперше від часу приєднання до групи вона,

⁶ Див. Частина Х.

здається, погодилася з цими відгуками й довірила, що ніколи не почувалася достатньо безпечно, щоб сказати «ні» будь-якому чоловікові. У ці моменти змін група хиталася між звичним почуттям провини щодо сновидиці та новою, проте болісною відкритістю у стосунках із нею. Значно пізніше сновидиця поділилася, що у своєму болі вона виграла від амбівалентності групи між провиною та емпатією, а також від їхніх «жорстоких» відгуків. Первинним «запитом на контейнерування» в її сновидінні було винесення назовні її тривог із намаганням відтворити звичну позицію жертви в дефіцитарному розладі стосунку (Friedman, 2007). З іншого боку, здавалося, що вона також запитувала бути трактованою як доросла жінка, намагаючись упоратися зі своєю схильністю маніпулювати іншими, втягаючи їх у роль агресора, замість того щоб з'ясувати, чого вона хоче для себе.

Спочатку сновидіння несвідомо підштовхнуло до розігрування реляційного наративу D, і перші відгуки групи, здається, відтворили садомазохістичний стосунок із чоловіками. Згодом *колективне занепокоєння* стало чіткішим: чи ставитиметься група, особливо (але не лише) чоловіки, до неї як до мішка? Чи піддамося ми хворобливості та розщепленню в групі? Для багатьох у групі відхід від знайомого депресивного Реляційного розладу дефіцитарності став цілющим колективним процесом.

Після того як було почуто груповий резонанс і дзеркалення, сновидиця змогла рефлексувати свій біль і свої інсайти. Здавалося, вона прийняла власні критично-залежні та агресивні патерни комунікації й уперше в групі перестала наполягати на ролі жертви. А, яка спочатку відреагувала на сновидіння і на сновидицю майже шаленим гнівом, стала важливою партнеркою для опрацювання D квазіпсихотичних тривог. Перший відгук А до D, здавалося, був трансперсонально зумовлений неозвученою й неосмисленою агресією та панікою, які носила в собі D. Водночас відгук А містив так багато трансперсональної комунікації про здорову реляційну позицію, що це допомогло відкрити рефлексивний простір для інших учасників групи, які опрацьовували страхи та амбівалентності в гендерних стосунках. Сформувався нові стосунки. D почувалася зрозумілою краще, ніж будь-коли в житті, менш самотньою, «такою, що божеволіє від страху й ненависті», і в партнерстві з деякими учасниками групи.

Багато хто в групі зазнав впливу Е, яка дзеркалила сновидицю, як зріла жінка реагує тоді, коли вона впевнена в тому, чого не хоче. Це, здається, стало частиною навчального матеріалу групи.

Цей приклад демонструє, як у сесії працювали зі сновидінням – намагаючись зрозуміти його приховану інформацію та потенціал до відтворення дисфункціональних патернів, – і як через опрацювання емоційних труднощів стосунки могли пройти *трансформаційний* процес.

Особисті та колективні занепокоєння в розповіді сновидіння

Можливо, цей приклад дозволяє нам переосмислити зв'язки з поняттям «колективного занепокоєння». Попередній патерн стосунків D (передусім дефіцитарний розлад стосунку) несвідомо переживався як колективно «хворий», оскільки вона відчужила як агресію, так і сексуальність – які, здавалося, існували лише в чоловіках. Ця ситуація сформувала перший «запит на контейнерування». Вона запалила процес сновидіння і стала зміною у стосунках із групою, що зробило сновидицю особливо вразливою, а

групу – винною через відмову від підтримки члена, який страждав. Колективним занепокоєнням було повернення до старих дисфункціональних патернів.

Запит D на вплив полягав у тому, щоб повернути стосунок до старого (дисфункціонального) патерну дефіцитарної жінки, яка потребує партнерів, що мають забезпечувати захист.

Розповідь сновидіння висунула перед групою другий запит – допомогти D контейнерувати «повторне привласнення» агресії та сексуальності, дозволивши групі зцілитися від дисфункціонального стосунку. Унаслідок цього в комунікації з D відкрився новий (еротичний) світ: група говорила з D про існування «іншого світу», де згвалтування не є правилом, де жінки можуть бути сексуально відгуковими і гратися з чоловіками. Одна жінка розповіла про спалах гніву з боку свого чоловіка, подальший конфлікт і пізніше «солодке примирення» із сексом. Чоловік говорив про свою ревнощі до стосунків, які його дружина здатна встановлювати з чоловіками-друзями.

Це приклад групового терапевтичного процесу, який пропрацьовує розігрування дисфункціонального реляційного патерну й намагається здійснити зміну. Замість того щоб застрягати в компульсивному повторенні – як це тривало понад рік, – D дозволила собі увійти в діалог із групою, з меншим рівнем тривоги поєднуючись зі світом дорослих жіночо-чоловічих стосунків. Вона довірила групі значно більше неозвучених почуттів, коли постала перед нею у своїх «найгірших трусах». Вона навіть говорила про свої оголені груди. Уперше D встановила зв'язок із групою як жадана жінка. Сновидіння, покликане відновити порушені стосунки, стало можливістю зростання – подібно до «сновидінь, що перегоортають сторінку» (Quinodoz, 1999).

Несвідомі аспекти в «циклі сновидіння». Чого може навчити нас робота зі сновидіннями щодо «соціального / реляційного несвідомого»?

Робота зі сновидіннями кидає виклик традиційному розмежуванню між індивідуальним і колективним розумом. Як і в інших прикладах, наша сновидиця могла бути лише *porte-rêve*⁷ (Kaës, 2002) – носієм сновидіння, яка, сновидячи себе, водночас «сновиділа» і напівоголену групу; згодом у «циклі сновидіння» це проявилось як група в цілому, що опрацьовує надмірні загрозливі/збуджувальні почуття. Група розподілила свої зусилля між упоранням із тривогою довкола гендерного конфлікту, спровокованого сновидінням D, і спробами протистояти її маніпуляції через надмірне акцентування її дефіцитарного боку. Лише деякі жінки в групі «наважилися» торкнутися еротичних аспектів цього сновидіння. Чи можемо ми сказати, що складні емоції, найімовірніше, були «перетравлені» у русі між *особистісною матрицею, динамічною матрицею* та також *матрицею основи*? Спробуймо конкретизувати зусилля Фукса (1948) щодо диференціації поняття матриці.

Чи є недавні спроби Ніцгена і Гоппера (2017) концептуалізувати *трискладову матрицю* (як розвиток концепту матриці Фукса, 1948) у ролі робочого принципу корисними для кращого розуміння несвідомих процесів? Мені видається, що бувають моменти, коли трискладовий матричний концепт як реляційний аспект справді сприяє роботі зі сновидінням – особливо якщо *особистісну матрицю* розуміти як акумуляцію реляційних досвідів. Зустріч багатьох особистісних реляційних матриць

⁷ Носій сновидіння.

співтворює *динамічну матрицю*. У цьому прикладі можна побачити, що потреба (валентність) D сновидіти стосунки у власній особистісній матриці, ймовірно, перебувала під впливом занепокоєної динамічної матриці групи. D схильна «перетравлювати» свої тривоги шляхом розщеплення групи на сильних потенційних агресорів і слабких жертв та відтворення *дефіцитного розладу стосунку*. Матриця *основи*, яка репрезентує несвідомі «задані» соціокультурні аспекти групи, у сновидінні та його розповіді виконує захисну функцію щодо несвідомої агресії й еротичних почуттів групи. Хоча, на мій погляд, цей концепт потребує значно ґрунтовнішого опрацювання, аби вийти за межі надто стислої теоретизації Фукса, трискладовий концепт матриці підкреслює необхідність працювати з *колективними занепокоєннями* у сновидіннях.

Від «інформаційного» – до «інформації-в-стосунках» і «трансформаційного»

У моїй роботі зі сновидіннями, коли постають колективні й особисті занепокоєння, поняття *несвідомого сновидця* може бути придатним лише як штучне визначення або як обмежена, тимчасова перспектива. Концепт *групового розуму*, навіть якщо для його схоплення потрібна чутливість, може спрямувати нас до розуміння того, що питання, про які ми говоримо, – як-от «маскулінність», «невротичність» і «сексуальність», – здатні виходити за межі суто «особистої маскулінності» й ставати «маскулінністю-у-стосунках».

Описаний клінічний приклад демонструє групу, яка звертається і до колективних, і до реляційних «сліпих плям». Група ділилася особистими відгуками, що включали трансперсональну комунікацію, а протягом наступних місяців – інтерпретувала, обмінювалася думками й спогадами, відповідаючи на розповідь сновидіння та на ситуацію в групі. З мого досвіду, часто саме ведучий утримує в полі уваги цикл сновидіння і «грає» з «особистими» або «колективними» занепокоєннями, відкриваючи простір для подальшого резонування й дзеркалення в групі. Соціальна функція сновидіння нерідко маскується особистими аспектами, які гучно вимагають пройти власне особисте опрацювання релевантних загрозливих і збуджувальних афектів. І знову: групи мають бути здатні природно поєднуватися з трьома елементами *трискладової матриці* та комунікувати свої запити на контейнування й вимоги щодо впливу – як це показано в клінічному прикладі.

Концепт поліфонії сновидіння Рене Каеса (2002) допомагає описати «груповий розум» як конфігурацію, у якій матиме локацію спільне «перетравлення». Міс (2022) надає цьому додаткового теоретичного підґрунтя через нове прочитання внеску Маннґайма (1940) у розуміння «соціального несвідомого» – поряд з іншими напрацюваннями.

Іноді ми відчуваємо, що реляційне несвідоме є сукупністю селф-ів у «груповому розумі». Таке реляційне несвідоме може мати глибокі наслідки для терапевтичних підходів, релевантних як для індивідуального лікування, так і для групового аналізу (Ogden, 1996; Seidler, Jaenicke & Friedman, 2018). Водночас головна рекомендація для тих, хто має справу зі сновидінням, – бути відкритими до стосунків, які і породили сновидіння, і водночас об'єднуються зі сновидцем, щоб завершити опрацювання циклу сновидіння.

Я вважаю, що саме стосунки керують нашими сновидіннями – не ми самі і не лише наші колективні занепокоєння. Мій раніше згаданий невпевнений у коханні пацієнт (Частина I, Friedman, 2024), який, найімовірніше, сновидів своє сновидіння вже з наміром його розповісти, має те, що, здається, притаманне багатьом сновидцям: несвідому обізнаність із комунікативною та трансформаційною силою сновидіння.

Минуле, теперішнє й майбутнє сновидіння

Отже, міжособистісні та трансперсональні запити сновидіння на контейнування й вплив формують потужні зв'язки з минулим, теперішнім і майбутнім. Минуле присутнє в «перетравленні» емоцій у стосунках, які часто повторюються в групі. У «вступі» до наведеного вище прикладу сновидіння вже містить минулі міжособистісні та внутрішньоособистісні стосунки: «Я йшла вулицею оголена, на мені були лише мої найгірші труси». Сновидиця та пов'язані з нею партнери поділяють болісну усвідомленість *колективного занепокоєння* щодо зароджуваного конфлікту у своїх стосунках. У стосунках поставлені на карту загрози й обіцянки зміни – від позицій жертвності та дефіцитарності до більш жіночих позицій.

Теперішнє часто репрезентоване діалогом, який створюється *розповіддю сновидіння*, а також її потенціалом або сприяти зростанню, або його обмежувати – у «тут-і-тепер» стосунків. Наведений приклад демонструє два типи комунікації: з одного боку, він подає інформацію про сновидіння-як-текст, а з іншого – сама розповідь сновидіння передає реляційні впливи. Вона відкриває можливість плести більш інтимні та складні стосунки між D, розповідачкою сновидіння, і групою – її аудиторією сновидіння. У цьому процесі формуються й зміцнюються нові партнерства. Усі учасники, які разом зі сновидицею *повторно проживають сновидіння*, утворюють простір, у якому смисл і стосунки перебувають у захопливій взаємодії.

Майбутнє сновидіння формується його впливом на стосунки в групі через трансформаційні, діалогічні аспекти розповіді сновидіння. Поділені сновидіння часто надають смислу партнерствам, а також збагачують і змінюють стосунки в парах, сім'ях і групах. У нашому клінічному прикладі сновидиця й група змогли доторкнутися до викликаних агресій і трансформувати раніше фіксовані ідентифікації. Після розповіді сновидіння група краще впоралася зі своєю інтимністю та сексуальними ролями. Розпочався процес, у якому сновидиця разом з іншими членами групи переміщувалася від позиції сексуальної жертви до позиції цікавої та привабливої жінки.

Список літератури

- Artemidorus of Daldia (2nd Century A.C.) *The Interpretation of Dreams*, translated by White R.J. Park Ridge, NJ, 1975.
- Elias N (1939) *The Civilizing Process*. New York: Urizen Books, 1978.
- Foulkes SH (1948) *Introduction to Group Analytic Psychotherapy*. London: Karnac, 1983.
- Foulkes SH and Anthony EJ (1957) *Group Psychotherapy: The Psychoanalytic Approach*. Second Edition. London: Karnac.
- Foulkes SH (1973) *The group as matrix of the individual's mental life*. In: Foulkes E (ed.) *Selected Papers*. London: Karnac, pp. 223–234.
- Foulkes SH (1975) *Group Analytic Psychotherapy: Methods and Principles*. London: Karnac.

- Friedman R (2002) *Dream-telling as a Request for containment in Group therapy. The Royal Road through the Other*. In: Pines Neri and Friedman (eds) *Dreams in Group Psychotherapy*. London: JKP, pp. 46–67.
- Friedman R (2006) *The dream narrative as an interpersonal event—research results*, La Sapienza, University of Rome. Available at: <http://www.funzionegamma.edu/inglese/currentnumber/friedman.asp>
- Friedman R (2007) *Where to look? Supervising Group Analysis—A Relations Disorder Perspective*. *Group Analysis* 40(2): 251–268.
- Friedman R (2015) *Using the Transpersonal in Dream-telling and Conflicts*. *Group Analysis* 48(1): 45–60.
- Friedman R (2018a) *Beyond rejection, glory and the Soldier's Matrix: the heart of my group analysis*. *Group Analysis* 51(4): 1–17.
- Friedman R (2018b) *The Soldier Matrix and Other Psychoanalytic Traits on the Relationship of Individual and Group*. Psychosozial-Verlag. Giessen
- Friedman R and Seidler C (2022) *Über Beziehungen mit Autoritäten in der Gruppenanalyse*. *Gruppenpsychotherapie und Gruppendynamik* 58: 327–343.
- Friedman R (2024) *Dreamtelling: The value of dreaming and sharing dreams in relations. Part I: From collective preoccupations to shared dreaming*. *Group Analysis*.
- Kaes R (2002) *'The Polyphonic Texture of Intersubjectivity in the Dream'*, in Neri Pines Friedman (eds) *Dreams in Group Psychotherapy* London: Jessica Kingsley Publishers, pp. 67–78.
- Mannheim K (1940) *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*. Bad Homburg, Berlin, Zürich: Dr. Max Gehlen, 1967.
- Mies T (2022) *Personal communication*.
- Nitzgen D (2010) *Hidden Legacies: S.H. Foulkes, Kurt Goldstein, and Ernst Cassirer*. *Group Analysis* 43(3): 354–371.
- Nitzgen D and Hopper E (2017) *The concepts of the social unconscious and of the matrix in the work of S.H. Foulkes*. In: Hopper E and Weinberg H (eds) *The Social Unconscious in Persons, Groups and Societies: Volume 3: The Foundation Matrix Extended and Re-Configured*. London: Karnac.
- Ogden TH (1996) *Reconsidering three aspects of psychoanalytic technique*. *International Journal of Psychoanalysis* 77(5): 883–900.
- Ram O (1997) *The comparison of different themes and aggressive patterns as appearing in dreams and free play of four-to-six-year-old children*. Unpublished thesis, University of Haifa.
- Schutz W (1966) *The Interpersonal Underworld*. San Francisco: Science and Behavior Books.
- Seidler C, Jaenicke C and Friedman R (2018) *Intersubjectivity as Common Ground: An approximation between matrix and intersubjective field*. *Group Analysis* 28(1): 3–31.
- Quinodoz JM (1999) *Dreams that turn over a page. Integration dreams with paradoxical regressive content*. *International Journal of Psychoanalysis* 80: 225–238.

Д-р Робі Фрідман – груповий аналітик, клінічний психолог, колишній президент Міжнародного товариства групового аналізу (GASI), співзасновник Ізраїльського інституту групового аналізу (ІІГА) та його колишній голова.